

Korku Edebiyatı Üzerine

Durmuş Hocaoğlu

I

Korku Edebiyatı, Ölüm Mistisizmi ve Şeytan

Yağmur., Yıl: 3, Sayı: 10., Ocak-Şubat-Mart 2001., s.8-11

Durmuş Hocaoğlu, *Yağmur* Makale Sıra No: 3

II

Şeytan Kültürü ve Batı

Yağmur., Yıl: 3, Sayı: 11., Nisan-Mayıs-Haziran 2001., s.8-11

Durmuş Hocaoğlu, *Yağmur* Makale Sıra No: 4

Bibliyografya Künyesi:

- Hocaoğlu, Durmuş., “Korku Edebiyatı Üzerine”, Bölüm: I: “Korku Edebiyatı, Ölüm Mistisizmi ve Şeytan”, *Yağmur.*, Yıl: 3, Sayı: 10., Ocak-Şubat-Mart 2001., s.8-11., *Yağmur* Dosya Başlığı: Ruhun Bir Kısım Dinamikleri., Bölüm: II: “Şeytan Kültürü ve Batı”, *Yağmur.*, Yıl: 3, Sayı: 11., Nisan-Mayıs-Haziran 2001., s.8-11., *Yağmur* Dosya Başlığı: Vilâdetin Çağrıştırdıkları

İstatistikî Bilgiler:

Sayfa: 8; Kelime: 5.727, Karakter: Boşluksuz: 37.107; Boşluklu: 42.860

Matbû metni tarayarak dönüştüren ve düzenleyen:

Mehmet Gümüş

Redaksiyon:

Durmuş Hocaoğlu

Korku, hiç şüphesiz insan varlığının ve kültürünün ayrılamaz bir parçasıdır; diğer bir ifade ile, Korku, "insânî" bir histir. Bu itibarla, insanın bulunduğu her yerde korku da bulunacaktır. Bunun yanında, Korku, sâdece ferdi ve şahsî bir his olmakla kalmamakta, aynı zamanda içtimâî bir vâkıa hüviyeti de arz etmektedir. Fakat bu noktada bir husûsun vurgulanması gerektiğini düşünmekteyim: Korku'ya dayalı bir san'at ve edebiyatın kökenleri, arke-tipleri bütün dünya toplumlarında ve kültürlerinde mevcut olmakla beraber, sofistike bir san'at ve edebiyat ürünü olarak, Korku, yalnızca Batı'da mevcuttur.

Biz bu kısa yazı serisinde bu konunun bütüncül bir analizine girişecek değiliz; ama, çok kısaca ifade edildikte, bu key-

bulduğumuz iki zıt etkiden birisi "câzibe", diğeri ise "defia"dır ve her ikisi de marazî bir karakter taşır. İşte, kanâatimizce, mistik bir karakteri hâiz olan İrrasyonel Korku'nun işbu her iki tesiri de Korku Edebiyatı ve San'atının ana kaynağını oluşturmaktadır.

Tanrısâl Korku terimi ile kastettiğimiz şeye gelince: Burada kullanmış olduğumuz 'korku' kelimesinin, ne rasyonel bir zihin aktivitesini ifade eden Rasyonel Korku ve ne de Korku Mistisizmi'nden beslenen İrrasyonel Korku ile bir mânâ düzleminde bir ortaklığı ve irtibatı bulunmaktadır; Tanrısâl Korku, herşeyden önce, hakikî - veya diğer bir ifade ile, konvansiyonel - mânâda bir 'korku' değil, bir 'sevgi'dir. Çünkü, Tanrısâl Korku, İrrasyonel Korku'da olduğunun aksine, Korku

Korku Edebiyatı Üzerine: I

Korku Edebiyatı, Ölüm Mistisizmi ve Şeytan

Durmuş HOCAOĞLU

fiyetin, esas olarak Batı kültürünün kendisine has şartlarında aranması gerekir ki bunların da başında, Hristiyanlık gelmektedir. Bir sevgi dini değil bir korkutma dini olan; kendi yarattığı kullarının tamâmını birden bilâ-istisnâ, alınlarına işlememiş oldukları bir suçun kara lekesini çalınmış, serâpâ günaha bulanmış olarak Arz'a fırlatıp atan; onlara hep 'Tanrı'nın sevimsiz çocukları' muâmelesi yapan Hristiyanlık, bütün tarih boyunca, Korku'yu bizzat yaratan, besleyen ve kendisi de yine dönüp ondan beslenen en kuvvetli bir damar olmuştur.

Korku ve Korkular

Burada Korku kavramını da kısaca üç ana kısma taksim edebileceğimizi söyleyebilirim. Rasyonel Korku, İrrasyonel Korku ve Tanrısâl Korku.

Rasyonel Korku, insanı, "korku nesnesi" olarak adlandırabileceğimiz "şey" karşısında bilinçli bir itici tavır almaya iten bir zihni aktivitedir: Hastalanmaktan korkmak, başarısızlıktan korkmak v.b. birer rasyonel korkudur. Bu gibi ahvâlde, Rasyonel Korku, Korku Öznesi'ni, yâni Korkan'ı (korkan kişiyi), Korku Nesnesi'nden uzak tutmaya yöneltir. İrrasyonel Korku ise, birbirine zıt olan iki davranışı birden besleyebilmektedir ki ikisinin de beslendiği ana kaynağın bir nevi "Korku Mistisizmi" olduğunu söyleyebiliriz. Korku Mistisizmi'nin Korku Öznesi üzerinde hâsıl ettiği, biraz önce sözünü etmiş

Öznesi'ni, yâni İnsan'ı Korku Nesnesi'nden uzaklaştırmaya yönelik bir marazî korku defiası üzerine ve/veya, aynı nesneye yaklaştırmaya yönelik bir marazî korku câzibesine üzerine binâ edilmiş olmadığı gibi Rasyonel Korku'da olduğunun aksine, Korku Nesnesi karşısında bir itme hâsıl eden bir bilinçli tavır üzerine de binâ edilmiş değildir. Tanrısâl (İlâhî) Korku'nun aslı gayesi tektir: Tanrı'ya, intüitif (hadsî) bir yaklaşma hâsıl etmek; yâni, Tanrı'ya müteveccih bir sevgi yaratmak! Bu itibarla, Korku'nun gayesi Sevgi olmakla, burada Tanrı, daha önceki korku türlerinde olduğunun aksine, bir "korku nesnesi" değil, bir "sevgi nesnesi" olmaktadır. Ancak; söz konusu etmiş olduğumuz bu korku nevinin tam mânâsıyla kâmil tahakkuk edebilmesi için, tam mânâsıyla kâmil bir dine, yâni tam mânâsıyla kâmil bir Tanrı kavramına ve inancına ihtiyaç vardır ki bu din de, fikrimce, İslâm'dan başkası olmayacaktır. Söz konusu etmiş olduğumuz bu husus, Korku Edebiyatı ve San'atının niçin Şark-İslâm dünyasında değil de Batı-Hristiyan dünyasında gelişmiş olduğunun da en açık cevabı olmak durumundadır. Filhakika, kullarını Cehennem (ebedî mutsuzluk) ile korkutan ve Cennet (ebedî mutluluk) ile müjdeleyen İslâm'ın, Kitab'a "Âlemlerin Rabbi" (terbiyecisi) ismi ile başlaması ve ilk sûresinin ilk âyetini de "Rahman ve Rahîm" sıfatları ile açması, İslâm'ın tavsif ettiği Tanrı'nın (has ismi ile Allah), bir korku objesi değil bir sevgi objesi ol-

duğunun ilâhî belgesidir. Bunun yanında, bir başka fâil sebep olarak, Doğu'nun edebiyat dilinin Şiir olmasını düşünebiliriz. Şiir'in ise asıl beslenme kaynağı Aşk oluşu, Korku'nun edebî bir tür olarak gelişmesini önleyen en mühim unsurlardan birisi olmak mevkiindedir.

Korku ve Şeytan

İmdi; Korku Edebiyatı için hulâsaten şunları söyleyebiliriz:

- Sofistike bir edebiyat ve san'at ürünü olarak, Hristiyan-Batı kültür ve medeniyet havzasının malıdır;
- İrrasyonel Korku kaynaklarından, Korku Mistisizmi'nden beslenir;
- En önemli korku unsuru ise, Ölüm ve Şeytan'dır.

Biz bu yazının bundan sonraki bölümünde, husûsen Şeytan konusunu ele alacağız.

Tanrı ve Şeytan Düalitesi

Tanrı ve Şeytan kavramlarının, İslâm'da taşıdığı anlamsal içerik ile diğer dinler ve Hristiyanlık'takiler arasında önemli farklar vardır. Ancak, genel olarak, Tanrı fikrinin Sâfi Kudret, Mahz İyilik, Yücelik, Fazilet gibi müsbet içeriklerine mukaabil, Şeytan fikrinin de yine nisbî olsa dahi, büyük bir kudret, mahz kötülük, alçaklık, faziletsizlik gibi menfi içeriklerle işbâ hâlinde olduğu tartışmasızdır.

İslâm'ın dışındaki hemen bütün dinlerde Şeytan, bir şekilde, Tanrı'nın düali, rakibi, hasmı ve adetâ zıt-muâdili olup, bir çok hâllerde O'na yakın bir güce sâhiptir; adetâ Tanrı gibi her yerde hâzır ve nâzır olan bir ontolojik değer ve hüviyet sâhibidir; bir sembol, ya da mücerret bir kavram olmayıp dışdünyada bir vücûdu olan bir objektif varlık'tır. Bu abartılı inanca göre, Şeytan, bir anlamda kendince bir âlem'in tanrısı gibidir: O'nun da bir dünyası vardır: Karanlıklar Dünyası. Hattâ birçok varyantlarında Şeytan'ın da kendisine mahsus bir haçı bulunmaktadır; Hristiyan Haçı'na muhâlif olması için, bu haç, baş-aşağı gelecek şekilde tasarlanmıştır. Birçok satanist san'at eserinde, Şeytan'ın Tanrı'yı taklidi ve her şeyde O'na muhâlefet edişine bir örnek olarak, O'nun da Hristiyanlık'taki "Tanrı Oğlu" gibi, bir "Şeytan Oğlu" edinmek arzusu bir gerilim mistisizmi içerisinde hikâye edilmiştir (Rose Mary'nin Bebeği isimli filmde anlatıldığı gibi).

Filhakîka, kullarını Cehennem (ebedî mutsuzluk) ile korkutan ve Cennet (ebedî mutluluk) ile müjdeleyen İslâm'ın, Kitab'a "Âlemlerin Rabbi" (terbiyecisi) ismi ile başlaması ve ilk sûresinin ilk âyetini de "Rahman ve Rahîm" sıfatları ile açması, İslâm'ın tavsîf ettiği Tanrı'nın (has ismi ile Allah), bir korku objesi değil bir sevgi objesi olduğunun ilâhî belgesidir.

Şeytan'ın da kendine has bir şahıs ismi vardır: İblis! Tanrı'nın meleklere karşılık onun da şeytanları, ifritleri vardır. Yine, birçok hâllerde teecessüm ve teşahhus eder ki bu teşahhus bâzan 'insan-kılkı' (antopomorfiist) bâzan da 'hayvan-kılkı' (zoomorfist) olmaktadır. Yine bu teşahhus ve teecessümün, Şeytan'ın kendi bedeni ile bedenlenmesi olarak algılanması hasebiyle Reankarnasyon inancı ile yakın bir bağlantısı olmalıdır. Bundan maâdâ, Şeytan, müşahhas ya da mücerret

olması hâllerinde dahi, ekseriyetle, maddî âlemler materyal bir temas içerisinde bulunur; meselâ maddî nesnelere ile doğrudan temas eder, onlara hükmeder. Fakat Şeytan'ın en büyük mârifeti, hiç kuşkusuz insanların ruhlarını zaptetmesidir. O, bunu iki şekilde yapar. Birinci şekil, insanlar ile aktedilen bir ahidnâme ile ruhların satın alınmasıdır. Burada Şeytan, Tanrı'yı takliden, ya doğrudan kendisi veya bir ifriti aracılığıyla, insanlar ile bir ahidleşme yapar; alelumum vâki olduğu üzere insan kanı ile imzalanan bu ahidnâme ile, Şeytan, dünya nimetlerine karşılık onların ruhlarını satın alır; satılan ruhlar bedeni terk ettiklerinde artık Şeytan'ın Cehennem yoldaşı olmuşlardır. Goethe'nin meşhur eseri Faust'daki trajik hikâye bunu konu edinmekte-

dir. İkinci şekilde ise, Şeytan, insan bedenine zorla girer; bedenini ele geçirerek rûhunu dışarıya atar. Bedeni Şeytan tarafından zaptedilen bir insanın kurtarılması, Hristiyanlık'ta Kilise'nin en önemli işlevlerinden birisidir: Exorsizm; yâni ihraç edicilik, çıkarıcılık. W. Peter Blatty'nin Türkçe'ye "Şeytan" adıyla tercüme edilen "The Exorcist" isimli romanının konusu da budur: Bedeni Şeytan tarafından zaptedilen genç bir kız çocuğunun rûhunun Şeytan tarafından bütünüyle bu körpe bedenden tardedilmesi ve kızcağızın şeytanlaşması tehlikesine karşılık, bunu önlemek ve Şeytan'ın rûhunu bedenden ihraç ederek kendi rûhunu avdet ettirmek için verilen gerilim dolu bir mücadele. Aynı bedende çifte karakter inancının kökeni olarak, çok eskilere dayanmakta olduğu açıktır ki bu köken, ezeli İyi-Kötü Mücadelesi'nin değişik bir ifade biçimidir. Fakat Kilise'nin aynı bedende çifte kişilik kavramını İsa Nebî için tanıması, Batı'da bu sapkınlığa çok müsâit olan bir başka zemîn hazırlamıştır. Nitekim, "exorsizm" in birçok edebî örneklerinden birisi olan, R.Louis Stevenson'un "Dr Jeckyl ile

Mr.Hyde"ında işlenen konu da, her ne kadar İyi ile Kötü'nün mücadelesi ise de, dikkat çekici olan, aynı bir bedende iki tabiatın bulunmasını kabul eden bir zihniyetin varlığıdır.

Bazı anakronik inançlarda, Şeytan'ın gücü o derece mübâlagalandırılmaktadır ki, kudretinin vüs'âtinin zamanla Tanrı'yı dahi aşacağına inanılmaktadır; o sebeple istikbâle yatırım yapmak isteyenler ona taparlar; Melek-i Tâvûs olarak adlandırılan Şeytan'a tapınılan Yezidîlik gibi.

Esâsen, tanrılaştırılmış şeytan kültürünün yaratılmasındaki en büyük fâil, kâmil mânâda "kaadir-i mutlak" ve "bir" olan "Bir Tanrı" itikaadının noksanlığının bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır; bütün düal, tripl ve mültipl inanç sistemleri böyle bir heretizme son derece müsâit bir vasat oluşturmaktadırlar.

.... dolayısıyla, her şeye rağmen, Şeytan bir kudret ve bir câzibe sâhibi olmaktadır. Bu kudretin aynı zamanda bir defia hâsil etmesi de benzer şekilde yine aynı din anlayışınca beslenmektedir. Bu câzibe sonucunda, birçok kültürde, O'na yaklaşmak ve biat etmek şeklinde bir eğilim kendiliğinden zuhûr etmektedir.

Bir "anti-tanrı" olarak Şeytan ve İslâm-Öncesi Türk İnançları

Şeytan inancı, birçok kadim kültür ve medeniyetlerde ve dinlerde çok bâriz bir biçimde bir "anti-tanrı kültü" yaratmıştır: Sevgiden arınmış ve sâfi korku katranına bulanmış, habîs, mel'ûn, sâfi kötülük ve hattâ ve hattâ bizzat "kötü"nü kendisi olan bir tanrı.

İşte, İrrasyonel Korku'nun en mühim kaynağı olan bu garip tanrı inancının çok sıklıkla rastlandığı kültür havzalarından birisi de, İslâm-Öncesi Türk kültür havzasıdır. İslâm-Öncesi Türk din(ler)inde bunun hayli mebzul miktarda örneği bulunmaktadır; ancak biz burada sâdece birkaç basit örnekle yetineceğiz.

Söz gelimi, Chou'ların tesiriyle Çin'e intikal etmiş olması gereken "Taoist Kozmik Tasnif"de "Gök-Yer-Güneş"den oluşmuş olan üçlü bir varlık alanı olarak tavsif edilen Kozmos'un Gök kısmı ulûhiyet tabakası olup "ışık âlemi"dir, on yedi katır; Yer-Yüzü (Arz) ise bu mükevvenâtta tam orta tabakayı oluşturur ve insanların mekânıdır; Yer-Altı ise, yedi veya do-

kuz kat olup, "karanlıklar âlemi"dir. Bu husus, Gökalp tarafından şöyle ifade edilmektedir:

"Kişi oğullarını yaratan, koruyan ve muhafaza eden bütün iyi ruhlar, dahiler ve tanrılar ışık dünyasının yukarı katlarında otururlar, çünkü ışık bütün insanların dostudur ve tabiatteki bütün hayat tezahürlerini elinde bulundurur. Alttaki karanlık katlarda ise ifritler, kötü ruh ve tanrılar yaşarlar, bunlar insanlara zarar vermek ve onları mahvetmek isterler ve bütün mücadelesine rağmen neticede onu ebedî karanlığa sürükleyip götürürler".

Kezâ, Altaylı Panteonu'nun hiyerarşik dizilişi de buna bir

örnek teşkil etmektedir: Gök İlahları, Yer-Sular, Yer-Altı Dünyası. Bu sonuncusu, yine, karanlıklar ülkesidir ve şeytanların hükümlerlik sâhasıdır. Ural-Altay Kozmogonisi'nde de benzer bir durumla karşılaşmaktayız. Meselâ, Radloff'a göre Altay Kozmogonisi'nde henüz herhangi bir kozmik unsur ve elamanın mevcut olmadığı ilk safhada yalnız, "Tanrıların en yükseği, bütün varlıkların başlangıcı, insan oğullarının ata ve anası olan" Tengere Kayra Han [Tanrı Kayra Han (Kayra=Rahmân)] ve bütün mevcûdâtın arke'si olan Su vardı. Sonra O, kendisine benzeyen bir ikinci varlık yaratarak adına Kişi (İnsan) dedi. Kişi, yâni insan-oğlu, Tanrı ile bu önsüz-sonsuz Su'yun üzerinde uçarken tamâmen Kişi'nin muhterisliğinden dolayı, Tanrı

İslâm'ın dışındaki hemen bütün dinlerde Şeytan, bir şekilde, Tanrı'nın düali, rakîbi, hasmı ve adetâ zıt-muâdili olup, bir çok hâllerde O'na yakın bir güce sâhibtir; adetâ Tanrı gibi her yerde hâzır ve nâzır olan bir ontolojik değer ve hüviyet sâhibidir; bir sembol, ya da mücerret bir kavram olmayıp dış-dünyada bir vücûdu olan bir objektif varlık'tır.

tarafından cezalandırılmak üzere, Su'yun dibine batırılır ve nâdim olup yalvarması üzerine affedilerek tekrar Su üzerine çıkarılır. Sonra Tanrı, bir "katı taş" (veya sağlam taş") yaratır ve daha sonra da Kişi'ye, Su'yun dibinden "toprak" çıkarmasını emreder. Lâkin, hâlâ ihtirâsını yenemeyen Kişi, çıkarmış olduğu toprağın bir kısmını kendisi için dünya kurmak maksadıyla gizlerse de Tanrı'nın bilgisinden kurtulamaz ve yakalanır. Tanrı'nın Su'yun altından çıkarttığı toprağı serpmesi ile Yer-Yüzü, ve insanın ağızındaki hırsızlama toprağın tükürttü-rülmesiyle de küçük tepeler meydana gelmiş olur. Böylelikle, ilk yaratılışında düm-düz olan yer-yüzü İnsan'ın tabiatındaki fenâlık yüzünden kırışmış olmaktadır. İnsanın bu tatminsiz, muhteris ve hilekâr davranışları dolayısıyla canı sıkılan Tanrı, kendisinin Gerçek Kurbustan ismini taşımakta olduğunu ve bundan böyle ona da Erlik adını verip onunla olan beraber-

liğini nihâyetlendireceğini kendisine tebliğ ederek Kişi'yi ışık diyârından kovar, Arz'a gönderir ve orada yaşasınlar diye dalsız-budaksız bir ağaçtan dokuz dal, her daldan dokuz kişi ve bunların da herbirisinden dokuz millet yaratır ki bunlar bütün insan soylarını oluştururlar. Bundan sonra Erlik artık bir Kör-mös (Şeytan) olmuştur. Kozmogoni'nin bundan sonraki kı-sımlarındaki konu, Şeytan olmuş olan Erlik ile Tanrı arasın-daki mücadeleler, Erlik'in İnsan'ın fikrini iğfal etmesi, İn-san'ın cezalandırılması vb. anlatılır. İnsanı kandırmasının ce-zası olarak Tanrı onu, "üç kat yerin altında, ay ve güneşi ol-mayan karanlık bir dünya"ya atar ve onun iğvâsına kapılan in-sanlara da birtakım cezâlar verir ki bunların en önemlisi, artık onlarla doğrudan münâsebetini kesmesidir. Nitekim bundan sonra, insanlarla kendisi doğrudan temasta bulunmayacaktır; yerine elçi olarak Mayteri gönderilir. Bilâhare Erlik, kendisini affettirmek için Tanrı katına çıkar, secdeye kapanır; af talebi kabul edilince de Tanrı'dan aldığı müsaade ile kendisi için "Gökler" inşa eder. Fakat bu hâl, semâvâtın asıl sâkinlerini pek rahatsız etmiştir ki bunların en başında Tanrının öz kişi-si olan Mangdaşire vardır. Erlik ile Mangdaşire ile arasında ge-çen bir seri çarpışmada son semâvî muharabeyi kazanan Mangdaşire onun göklerdeki saltanatına ebediyen son verir. Erlik'in bütün avânesi telef olur, bütün gökleri kırılıp sarayla-rı yıkılarak aşağıya dökülür ki "Dağlar" bu suretle oluşur. Bun-dan sonra gökleri yıkılan Erlik, Tanrı'dan kendisine barınak ister; Tanrı da ona Yer-Altı'nı mekân olarak verir.

Verbitskiy'in derlemiş olduğu her iki Altay Kozmogoni-si'nde de Tanrı Ülken'e (Aakay, Kurbustan) muhâlefet eden bir Erlik'ten söz edilmektedir.

Anohin'in Altay Kozmogonisi'nde de yine benzer bir Er-lik bulunmaktadır; en yüce ilâh olan Kuday, birbirinin karde-şi olan Ülken'i Yer-Yüzü Tanrısı ve Yer'in altına sürgün etti-ği Erlik'i de karanlıklar diyârı olan Yer-Altı'nın tanrısı olarak tâyin etmektedir.

Benzer mitolojik tasvirler, Troşçanskiy, Seroşevski, Mid-dendorf gibi müsteşrikler tarafından derlenen Yakut Kozmo-gonisi'nde de mevcuttur.

İblis'in Türk mitolojilerindeki muâdili olan Erlik, çok ke-reler, bütün elbiseleri, saç, kaşı-gözü kap-kara; çok iri yapılı, çok adaleli, çok güçlü, ürkütücü bakışlı bir erkek olarak tasvîr edilir; Yer-Altı dünyası O'nundur. O, bu kap-karanlık dünyada, kara bir şatoda, kap-karanlık bir taht salonunda, kara bir taht üzerinde oturur ve iğfâl ettiği ruhları cezalandırır.

İşte, günümüzde, önce bir çizgi roman iken sonra sine-maya aktarılarak Arnold Schwarzeneger tarafından can kazandırılan Karanlık Çağların Yenilmez Savaşçısı Kimmer-yalı Conan'ın en önemli karakterlerinden olan Erlik'in gerçek-liği budur.

Görüldüğü üzere, İrrasyonel Korku'nun en önemli temalarından olan Yer'in altı, karanlıklar ülkesi, her kültürde

olduğu gibi eski Türk kültüründe de çok faal ve çok müessirdir.

Gorohov'un derlediği Er-Sogotoh (İlk İnsan) efsânesinde üzerinde yaşadığımız Yer-Yüzü "kara-yer" olarak tavsif edil-mekte ve Yer-Altı hakkında şu ürkütücü tanımlama yapılmak-tadır: "Dipsiz, geniş, sonsuzdur kara yer'in en altı/ Hareketsiz-ce duran, siyah bir karaltı" Yakut mitolojisinde, iki dünya arasında bir geçit olarak, Yer-Yüzü'nden Yer-Altı'na inen bir "kapı"nın varlığına inanılmakta ve Lena nehrinin Kuzey Buz Denizi'ne dökülme noktası, "Dünyanın Sınırı" olarak kabul edilmektedir. Aynı itikaadın biraz farklı bir şekli de yine Sibir-yalı Türklerin mitolojilerinde "Kaya-Kapısı" adıyla bilinmek-tedir.

Dinlerinde Yer-Altı dünyasına çok mühim bir yer tahsis eden Yakut Türkleri, bu karanlık âlemin panteonunu da hay-li teknik bir biçimde detaylandırmışlardır. Bu panteon'daki başat isimlerin en başında, bu âlemin reisi olan "Buray Toyon" - diğer adı Kazir Kağatan (Kadir Kağan) - gelir. O'nu, İnsan-ların gözüne zarar veren Çaday Buluh, onu da "Meleşin Ayt" ve "Simigen Udagan" isimli dişi tanrılar izler; Düşün Dubah, en kudretli dişi rûh (tanrıça)'dır; "Keleti Uyuhu Giyün Kır" bilhassa genç kızlara musallat olur, onlara delilik getirir ve bu dişi tanrıçaların hepsi "Yenemi Yaya" adlı dev kadının hem-şireleridir. Onlara yakın bir yerde, kış güneşinin doğduğu yer-de "Daliyer Cunuk" adlı "kadın rûh" (tanrıça) oturur. Hep-sinin ikametgâhları Gök'ün güney tarafına isâbet etmektedir ve hepsi de zararlı ruhlardır. Gök'ün batı yanında bir başka muzır rûh olan bir erkek ilâh oturur: "Şamanlar Prensi". Kuzeye doğru ve Yer-Altı'nda ise "Yer-Altının İhtiyarı" denen "Allara Uguynur" oturur.

Benzer bir inanış, Maniheist Uygurlar'da da bulunmak-tadır. Protestan Maniheizm'in Dinâveriye koluna mensup olan Uygurların itikaad sistemlerindeki "âhiret", "cehen-nem", "şeytan" vb. konuların tasvirleri, bazı noktalardan eski Türk geleneklerinin izini taşıması bakımından da ilgi çeki-cidir. İran Maniheizmi, Budizm ve Şamanizm'in bir tür im-tizâcı burada görülebilmektedir. Bir ilâhideki "Karanlık Cehen-nem" motifi eski Türk Şamanizmindeki "karanlık yer-altı dün-yası"nın hatırlatmakta olduğu gibi, bu karanlık cehennemdeki onbinlerce dumanlı şeytanın başı olan "Büyük Şeytan" tasviri ile Erlik Han arasında şaşırtıcı yakınlıklar görülmektedir; en büyük fark bu şeytanın "dişi" olmasıdır.

Ancak, bütün kültür tarihinde Şeytan'ı en fazla onore eden iki büyük kültür havzası vardır: İran-Zerdüş't ve Batı-Hristiyan kültür havzaları.

Bunlara bundan sonra temas edeceğiz.

KORKU EDEBİYATI - II

Durmuş HOCAOĞLU

Yazımızın bundan önceki ilk kısmında "korku" kavramını, kısaca ve kalın çizgilerle; Rasyonel Korku, İrrasyonel Korku ve Tanrısal Korku şeklinde üç ana kısma taksim etmiş ve Rasyonel Korku'nun, insanı, "korku nesnesi" karşısında bilinçli bir itici tavır almaya iten bir zihni aktivite olduğunu; buna karşılık irrasyonel Korku'nun, ise, birbirine zıt olan iki davranışı birden besleyebildiğini ve fakat her ikisinin de beslediği ana kaynağın bir nevi "Korku Mistisizmi" olup onun da Korku Öznesi üzerinde, birisi "cazibe", diğeri ise "defia" olmak üzere iki zıt etki yarattığını ve bunların her ikisinin de marazî bir karakter taşıdığını ve İrrasyonel Korku'nun bu marazî-mistik karakterinin Korku Edebiyatı ve San'atının ana kaynağını oluşturmada bulunduğunu ve bütün bunların en büyük beslenme kaynağının ise çok müteahhüm bir Kötülük ve Şeytan Kültü olduğunu belirtmiştik.

Korku üzerine en yüksek ürünlerin buna en müsait kültür havzalarında üretilmesi, eşyanın tabiatı muktezâsından olmak gerektir ki bunun için de Korku'nun şahikasını teşkil eden karanlık ve esrârengiz bir kültürel ortamın varlığı zarurî olmaktadır. İşte, Şeytan kültürünün önemi burada ortaya çıkmaktadır diyebiliriz; Şeytan, ürpertici bir "obscure" (karanlık, muzlim, muğlâk, meşkûk, meşhûl) ve "occult" (esrârî- engiz, hafi) varlık olmaktan da öte bizzat bu kavramların âdeta kendileri olması hasebiyle, para-normal, fobi şeklindeki bir korku için ulaşılabilecek zirveyi hem te'mîn ve hem de hattâ temsil etmektedir.

Batı'nın kültür arka-plânında da hemen-hemen bütün iptidai dinlerde ve kültürlerde olduğu gibi kuvvetli bir Şeytan ve Kötülük kültü bulunmaktadır; fakat zait olarak, tarihî süreç içerisinde bu kültürel arka-plândan sofistike bir san'at yaratılması da hemen-hemen münhasıran Batı'da görülmektedir.

Karanlık ve ürpertici bir esrârengizlik ile bezenmiş bir san'at akımı, eskiden de Batı'nın din, san'at ve edebiyatında çok bariz bir surette müşahede edilmektedir. Meselâ, Eski Yunan panteonunun antropomorfik tanrıların bir kısmı doğrudan kötülük tanrıları olduğu gibi, bir kısmı da doğrudan insanlar ile kavgalı olan ve onlara kötülük eden tanrılarıdır ve inancı besleyen en mühim kaynakların başında da Grek Tragedyası gelmektedir. Eski Grek filozoflarından birçoğunun, en ziyâde de Platon'un şiddetle reddettiği ve husûsen de O'nu amansız bir san'at ve şâir düşmanı olmaya iten şey, san'at yoluyla icra edilen işbu sapkınlık olmuştur. Platon'un felsefesine göre, Grek San'atı ve Şiiri hem gerçekten kopmakta ve hem de kötülüğün kaynağının Ulûhiyet olduğunu ileri sürmekte ve suretle, Ulûhiyet'e bühtanda bulunmaktadır. Bunun içindir ki, en büyük tragedya üstâdi olan Homeros'a dahi cephe almaktan çekinmeyen Platon, "Devlet"inde, "... şâirler, Homeros başta olmak üzere, en yüksek değerleri anlatırken olsun, herhangi bir şeyi uy-

dururken olsun, birer benzetmecidirler sadece; gerçeğin kendisine ulaşamazlar." demekte ve şu hükme varmaktadır: 1: Şâirler masal anlatmaktadırlar; 2: Masallar ise çirkin uydurmalarıdır; 3: Şu hâlde masalcılar, yâni Şâirler, uydurmacıdır; bunu bilerek yaptıklarına göre de yalan konuşmaktadırlar. Yani: "Bütün şâirler yalancıdır." 4: Şâirler, kahramanları ve Tanrı(lar)ı kötü tanıtıyorlar; Tanrı(lar)'a — yani dolaylı olarak. "Hakikî Tanrı"ya — bühtanda bulunuyorlar.

Günümüz Batı kültüründe çok belirgin olan Kötülük kültürünün mühim bir beslenme kaynağı söz konusu bu antik arka-plân olmakla beraber, Şeytan ve Kötülük kültürünün günümüze uzanan en büyük tesir kaynağı, Şark'tan intikal eden Zerdüştü-Manicî bakıyyelerdir. Bâzi bakımlardan kadim bir vahdânî dinin dejenere bir bakıyyesi gibi bir intiba hâsıl etmesine rağmen geçirmiş olduğu tarihî istihale neticesinde çok 'obscure' (karanlık) ve çok 'occult' (sırrı, esrarlı) bir mâhiyet kazanmış bulunan Zerdüştlük ve büyük ölçüde tesiri, onun tesirinde kalarak diğer din ve kültürlerin de sızmasıyla nevi şahsına münhasır bir halitaya dönüşmüş bulunan Manicilik, bütün dünya tarihinde muhtemelen Şeytan idesinin zirvesini teşkil etmektedirler diyebiliriz.

Zerdüştlük ve Manicilik'te Şeytan

Zerdüştlük inancında bir anlamda ezeli Tanrı olan Hürmüz (veya, Hürmüz, ya da Ahura Mazda) tarafından ilk olarak yaratılan şey, birer melek olan Spenta Mainyu ile Agra Mainyu'dur. Bunlarla beraber O, aynı zamanda "İyilik" ve "Kötülük"ü de yaratmış ve "İkiz Oğulları" denen bu ilk iki yaratığından Spenta Mainyu İyilik'i ve Agra Mainyu da Kötülük'ü kendi hür iradeleleriyle seçmişlerdir. Yâni, birisi bizzat iyi ve diğeri de bizzat kötü olarak değişmez bir ilâhî takdir ile bağlanmış değillerdir. Nitekim, daha sonra, kendi hür irâdesi ile Kötülük'ü tercih eden Agra Mainyu. Daha sonra yaygın olarak bilinen adıyla Ahriman (veya Ehrimen), Spenta Mainyu'ya karşı bir taarruz başlatır. "İblis" in muâdili olan Ehrimen'in bu taarruzunda asıl hedefi Hürmüz olmamakla beraber, zamanla, Spenta Mainyu'yu da aşarak O'na uzanacaktır. Burada asıl önemli olan taraf, bu şedîd kavganın, birer gerçek varlık olduğuna inanılan Ehrimen ve Spenta Mainyu ve sonra da Hürmüz arasında olmaktan ziyâde birer mücerret ide olan İyilik ve Kötülük arasında cereyan etmekte olmasıdır. Burada Ehrimen teşahhus etmiş Kötülük ve Spenta Mainyu da teşahhus etmiş İyilik olmaktadır. İşte, Ehrimen'in saldırganlığı ile başlayan bu kadim mücâdele, herbirisi üç biner yıldan mürekkep dört kozmik zaman dilimini kapsamaktadır ki bunların ilk üçünde Ehrimen, yâni İblis, büyük bir başarı kazanarak Dünya'yi ele geçirir; artık Dünya, Şeytan'ın hâkimiyet alanı olmuştur. Bundan sonraki son üç bin yıllık kozmik periyot ise her birisi biner yıldan müteşekkil üç "milen-

yum'dan mürekkep olup ilk milenyumda "kurtarıcı" Zerdüş dünyaya gelmekte ve Tanrı (Hürmüz) adına, İblis'e karşı büyük bir mücadele başlatmaktadır. İnanişâ göre, Zerdüş'tün açmış olduğu bu mücadele yolu, geriye kalan iki milenyumun hitâminde Hürmüz'ün, yâni Saf İyilik'in nihâi zaferi ile neticelenecektir. Lâkin, şu anda insanlığın yaşamakta olduğu safha henüz bu nihâi safhanın çok uzağında olup. Dünya, hâlâ büyük ölçekte İblis'in hâkimiyetinde bulunmaktadır.

Bir felsefe sistemi değil de, milâdî III. asırda yaşamış olan Mani (yahut Manes) tarafından kurulmuş olan bir din olan ve Zerdüştlük, Hristiyanlık ve Musevîlik'in bir karmaşası gibi duran, ama en büyük etkisini Zerdüştlük'ten alan Maniheizm'de son derece önemli olan iki temel kavram vardır: "İki Kök" ve "Üç An". Bunlardan birincisi onun düalitesinin, daha doğru bir ifade ile, Maniheizm Düalist Ontoloji'nin ve ikincisi de Maniheizm Kozmoloji'nin temellerini oluşturur. Maniheizm Ontoloji'ye göre, Varlık Küresi'nin esası "iki kök" ten mürekkeptir. "İki Kök"den biri Işık, diğeri Karanlık'dır. Işık "Rûh"dur; saf, katkısız, arı-duru bir müsbetlikler cümlesi'dir; O, barış, sükûnet ve iyilik, yani "hayr saltanatı"dır. Karanlık ise, Işık'ın tam aksine, "Madde"dir, saf, katkısız, arı-duru bir menfilikler cümlesi'dir; O, karmaşa, savaş ve kötülük, yâni "şer saltanatı"dır.

Bu kökler ne kendilerinin fevkinde olan bir olan bir başka kudret eliyle yaratılmışlardır ve ne de zaman itibarıyla birbirlerine nisbetle kıdem sahibidirler. Bundan ayrı olarak, birinin diğeri ne güç-kudret olarak üstünlüğü de yoktur. Burada Işık aynı zamanda Tanrı'nın ve Karanlık ise İblis'in sembolüdür. Karanlıklar dünyasında, "Arkonlar" olarak adlandırılmış birtakım güç sahibi varlıklar vardır ki bunlar âdeta kötülüğün, yani İblis'in, askerleridir. Maniheizm Kozmoloji ve Kozmogoni de "Üç An" olarak anılan ve birbirinin ardılı olan "üç kozmik zaman dilimi"nden oluşur: Mâzi, Hâl ve İstikbâl. Mâzi'de bu iki kök birbirlerine karışmamış vaziyette ayrı-ayrı kendi "tekil" (singüler) dünyalardadırlar; Hâl. Karanlığın, Işık'a, diğer tâbirle, süflî-olan'ın (madde'nin) ulvî-olan'a (rûh'a) tecâvüz ederek onu işgal ve istilâ etmeye girişmesiyle başlayan ve hâlen devam etmekte olan kozmik zaman dilimidir. Hâl'de, iyi ve kötü arasında sürekli bir mücadele vardır. Kozmogoni. (Kozmos'un doğumu, kozmik varlığın vücut bulması), bu mücadelenin ürünüdür. Yâni Kozmos, Şerr'in Hayr'a vâkî olan tecâvüzünün mahsûlüdür; ne safi iyiliktir ve ne de safi kötülük, bir karmaşık (kaos) hâlidir. İstikbâl ise, bu iki ilkenin yeniden birbirinden ayrılıp eski hâline döneceği periyoddur ki bu Kozmos'un sonu olacaktır. Bu üçüncü periyodun gelişi insanlara tâbidir; bizler ne kadar kötülük edersek bu karmaşık o kadar artacaktır, ne kadar iyiliğe yönelirsek bu karmaşık o kadar zayıflayacak ve çözülecektir.

Maniheizm her ne kadar Zerdüş'tü bir zemin ve alt-yapı üzerinde kurulmuş ise de Zerdüştlük'teki "zımnî monizm ve moniteizm" Manicilik'te tamamen ortadan kaldırılmış ve tam bir düalizm'e varılmıştır. Filhakika, Maniheizm'deki zıt unsurlar olan Karanlık ile Işık, yâni Hayr ile Şer, ne daha üstün bir güç ve ne de birbirleri tarafından yaratılmışlar veya sudur etmişlerdir; her ikisi de birbirinden müstakilen ve ezeli olarak mevcuttur. Keza, bu

iki uzlaşmaz zıtlık arasındaki mücadele, Hayr'ın Şerre zorunlu ve kaçınılmaz olarak gaalip geleceği bir final, yâni deterministik bir "Fatum Historicum" icbar etmemektedir. Maniheizm'de Kötülük (Karanlık) idesinin müşahhas bir varlığa münkalib şekli olan Şeytan, ezeli ve kozmik bir ilke'dir; bizzat ve bizatihi bir "varlık"tır: ezelden beri düal olan Varlık Küresi'nin yansı demek olan "Karanlık"ın sembolüdür; "Karanlık" ve "Işık" ne birbirlerinin yaradanıdır ve ne de her ikisinin fevkindeki bir transandantal yaratıcının mahlûklarıdır. Yâni, Manici anlayışa göre, düalite ezeldir. Zerdüş'tte ise, Şeytan (daha doğrusu, "şeytanî varlık" olan Ehrimen), ezeli Tanrı Ahura Mazda'nın yarattığı iki oğlundan birisidir ve kendi hür irâdesi ile kötülüğü seçerek "İblis" olmuştur.

Hristiyan Batı; Augustinus; Kilise, şeytan; ilk Günah

Patristik filozof teolog Aurelius Augustinus'un da büyük ölçüde katkısıyla Hristiyan doktrinine derinlemesine tesir eden iki büyük ide olmuştur: Tanrı Devleti ve Şeytan Devleti.

İmdi; buna göre, bir varlık alanı olarak Dünya, diğer adıyla Res Extensia, fiziksel varlık alanı, maddesi itibarıyla kirlî, makbuh ve mezmûmdur; fakat O'nun kirliliği dıştan, yâni İnsan'ın kendisiyle kurmuş olduğu münâsebetler dolayısıyla değil, içten, yâni kendi varlığından kaynaklanmaktadır. Bunun aslı sebebini öncelikle Hristiyan ontolojisinde aramak gerekir. Her iki dünya [birisi 'fizik-dünya', ya da kısaca 'bu-dünya', yahut sâdece 'dünya' ve diğeri de 'meta-fizik dünya', kısaca 'uhra', ya da 'öteki-dünya'], mâhiyetleri itibarıyla, ayrı türdendir. Birisi, 'süflî âlem'dir; madde'nin dünyasıdır, diğeri de 'ulvî âlem'dir, rûh'un dünyasıdır. Mâhiyetleri ve özleri farklıdır, ama aynı kaynaktan gelmektedirler, her ikisi de 'mahlûk'tur. Yâni, her ikisi de birer objektif realite sahibi, 'kendinde varlık' olmalarına mukabil, 'kendinden varlık' değillerdir. Dolayısıyla da bu düalite, Zerdüş'tçü ya da Manici anlamdaki bir düaliteden uzaklaşmaktadır.

Her iki dünyanın, bütün ayrıntılarına karşılık, aynı kaynaktan gelmeleri, yani son analiz safhasında Tanrı'nın eseri olmaları, her ikisi için bazı ortak paydaların, hiç olmazsa bir adet ortak paydanın mevcut olması demektir. Bu ise, hiç kuşkusuz, her ikisinin de köken olarak Tanrı'ya istinad etmeleridir. Yâni, her iki dünya da, Allah'ın eseri olmak itibarıyla ontolojik olarak ortak bir köken sahibidirler. Şu halde Hristiyanî Ontoloji'de dünya, Tanrı'nın irâdesi dışında olan (kendinden; by itself; min-zâtihi) bir varlık alanı değildir. O, her ne kadar ikinci türden, aşağı bir kategoriden varlık ise de yine de, yaratıcının eseridir. Uhra'nın ve Dünya'nın bu özelliği de, gerek düaliteyi ve gerekse de dikotomi'yi kuşatan bir monizm, ya da bir monistik temel oluşturmaktadır.

İmdi: Hristiyanlık, "dünya'yı", fiziksel varlık alanını, ahlâkî olmaktan öte, ontolojik olarak, Uhra'nın yanında "ikinci sınıf bir varlık alanı olarak nitelendirmektedir; bunda hem diğer din ve kültürlerin ve hem de hassaten Platon ve Arsitoteles'ten gelen "ulvî ve süflî" şeklindeki Düal âlem taksimatının uzantıları açıkça görülebilir. Fakat bu ontolojik tahkire ve tâfleştirilmeye daha büyük bir katkı, ahlâkî bir yarıdan gelmektedir: Şeytan! Bu da aynı zamanda Hristiyan akaaidinin en temel inanç esaslarından olan İlk Günah'a link yapmaktadır.

Bu iki ideden, Şeytan, Kaadir-i Mutlak ve Mahz İyilik olan bir "Bir Tanrı" idesinin karşısına âdeta yenilmez bir güç şeklinde, bizzat Kötü, yani Kötü'nün bir varlık hâlinde ortaya çıkmış olmasını ve İlk Günah ise O'nun günah konusunda işbirlikçisi olarak, günah işlemeye meyyal olmaktan da öte, handiye bizzat "kötü" olarak dünyaya gelen, "Kötü İnsan" fikrini meşrûlaştırmıştır. Ahd-i Atik'in Tekvin babında (Tekvin: 3) anlatılan "İnsan'ın Düşüşü", İnsan'ın aşağılanması konusunda son derece ilginç motifler sunmaktadır. Yılan'ın kıskırtmasıyla yoldan çıkan Havva'nın Âdem'i de iğvâ ederek yasak meyvanın yenmesiyle başlayan bu "düşüş", sâdece iki kişinin işlemiş olduğu ferdî bir suç olmaktan çıkmış, onların bütün nesillerinin alınına silinmez-kazınmaz kara bir leke olarak çalınmasına, her doğan Âdem evlâdının Yer-Yüzü'ne günahkâr ve bir Şeytan işbirlikçisi olarak geldiğinin kabul edilmesine sebebiyet vermiştir.

Tanrı'ya meydan okuyan Şeytan hem İnsan'ı iğvâ edip safına çekerek O'na İlk Günah'ı işletirmiş, hem de Arz'ı fethetmiştir: Arz, Şeytan tarafından ele geçirilmiştir; bu dünya, artık Şeytan'ın hükümlanlık alanıdır; bu sebeple O'nun bu hâline "Civitas Terrana" (Dünya Devleti) veya "Civitas Diaboli" (Şeytan Devleti) adı verilmektedir. Bunun içindir ki bu hâliyle Arz ve O'na ait ve müteallik olan hiçbir şey memduh, makbul ve temiz olamaz. Arz'ın Şeytan tarafından zaptedilmiş olması, Zerdüşlük'ten çok derin izler taşıyan bir Hristiyan mitolojisidir.

İmdi, ilk insan olan Âdem ve eşi Havva, Şeytan'a uymak suretiyle bir günah (aynı zamanda sayı ile 'bir' olan 'bir günah') işlemişlerdir; daha doğrusu, "ilk günah"ı işlemişlerdir. Bu "ilk günah", sâdece onları Cennet'ten tard ettirmekle yetinmemiş, bütün ahfadına da aynen sirayet etmiştir. İlk Günah, orijin itibarıyla meta-fizik dünya'ya ait bir varlık olan İnsan'ı fizik dünya'ya indirmiştir. Bu, bir 'inîstir; ulvî bir varlık alanından süffi, adî, bayağı bir varlık alanına 'sürülme', değer olarak bir 'irtifa kaybetme'dir ki teknik tâbirle, buna, "İnsan'ın Düşüşü" denmektedir. Hâsılı; Hristiyanî antropolojiye göre insan, 'düşük'tür! İnsan ezelde bir kere 'düşmüş'tür ve bu 'düşüklük', silinmez bir alın yazısıdır. Bu durum hep böyle devam edecek, insan hep 'düşük' olarak kalacaktır. Papa VI. Paul'un ifadesiyle: "İnsanın düşüşü söz konusudur. Tanrı bağış onun için artık yoktur ve ölümlüdür. Tüm insanlar aynı durumdadır; tüm insanlar günahla doğar derken, söz konusu olan budur". Bu sebeple, bir Hristiyan doktrin eserinde dendiği gibi: "Âdem'in soyu günah-tan temizlenmiş olarak yaratılmamıştır. Bu nedenle asli günah, tüm insan soyunda vardır." Şeytan'a uyan Âdem ve Havva'nın işlemiş olduğu bu ilk günah bu suretle onların bütün nesillerine teşmil edilmiş, iki kişinin işlemiş olduğu suç, istisnasız hem bütün insanlığa ve hem de ferd olarak her insan'a aynıyla yansıtılmıştır. Bu, beşeriyet için son derece ağır, kaldırılamayacak kadar ağır bir ceza olmaktadır: Âdem ile Havva'nın, sadece ve yalnız iki insanın, bilinmeyecek kadar eski zamanlarda işlemiş oldukları bir günah yüzünden, sadece ve yalnız ve ancak bir adet günah yüzünden. Hristiyanlığın Tanrısı, bütün insanlığın ufku karartmış, bütün istikbalini söndürmüştür. Böylesi bir ilâh'ın âdil olabileceği düşünülemez. Fakat bu idenin sebebiyet

verdiği rahneler bu kadarlık da değildir ve çok daha büyük bir yıkımı haber vermektedir: Şeytan'ın Tanrı'ya bu galebesi karşısında Tanrı'nın bu haddini mütecevaz gazabı, O'nun "İnsanlık Projesi"nin daha işin başında, kendi elleriyle akamete uğratılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla da Hristiyanlık'taki bu İlk Günah idesi aynı zamanda Tanrı'ya bir bühtanda bulunmak anlamına da gelmektedir; zira, İlk Günah, Tanrı'ya hem acizlik ve hem de adaletsizlik ile itham etmektedir. Zira: Geleneksel disкура göre, O, "İnsan nesli"ni aslında, ebediyyen Cennet'te ikamet etmek üzere yaratmıştır; yani O'nun, bir İnsanlık Projesi vardır ve projeye göre İnsanlık'ın mekânı, yaratıcısı tarafından kendisine lâyük görülen yer, Cennet olmaktadır. Fakat daha henüz işin başında iken, insanlığın ataları, İblis tarafından iğva edilirler ve bir günah işlerler. Bu günah, Tanrı'nın öylesine gazabını celbeder ki O, bizzat kendisinin İnsanlık için kurduğu projeyi tamamen iptal eder ve günahkârları cezalandırmak üzere Yer-Yüzü'ne fırlatır.

Görüldüğü üzere, burada, Zerdüş doktrinini telmih eden bir Tanrı-Şeytan düalitesi vardır. Bunun yanında, Şeytan, Tanrı'nın hesaplarını alt-üst edip akamete uğratabilecek, O'nun insanlık Projesi'ni iptal ettirebilecek, bir güç sahibidir; zira, O, netice itibarıyla, insan üzerindeki ikna gücü ile Tanrı'ya galebe çalmış bulunmaktadır; öyle ki, bu durumda, Tanrı, Asıl İnsanlık Projesi'ni iptal ederek yerine, bir "Yedek İnsanlık Projesi" devreye koymuş olmaktadır. Bu yedek proje, hesapları tutmayan âciz Tanrı'nın insanlığa reva gördüğü bir ceza olan "Yer-Yüzü Mâcerâsı"dır. Aslında Cennet için yaratılmış iken aslı mekânından kovulan İnsanlık için bir sürgün yeri, cezasını çekeceği bir yer lâzımdır ve bu yer de Arz'dır. Bunun için Arz, düşen insanlık için uygun olan, bizatihi düşük bir yer konumundadır. Arz, bir cezâ-hane'dir.

Bu da göstermektedir ki; Hristiyan ahlâki "müteselsil sorumluluk" idesini temel bir ilke olarak kabul etmektedir. Zira, Âdem ile Havva'nın işlemiş olduğu suç, onların ahfadına, yani hem bütün tekil "ferd-insan"lara ve hem de bütün "insanlık"a fatura edilmiştir. Bu, Hristiyanlık doktrininin insan'ı ulvî bir âlem'den süffi bir âlem'e indirmek suretiyle sadece ontolojik olarak alçaltmakla yetinmemesi ve fakat onu, alnında kendi iradesi dışında, hiç tanımadığı cedleri tarafından, bilinmeyecek kadar eski zamanlarda işlenmiş yüz kırtarıcı bir suçun lekesi ile bu "alçak âlem"e getirmekle ikinci bir defa daha alçaltması demektir. Hem topyekûn İnsanlık ve hem de ferd olarak ferd-insan, Hristiyanlık tarafından, alçak bir dünyaya alçaltılmış olarak gönderilmekle "alçakların alçağı" (esfel-i sâfilîn) derekesine indirilmektedir. Bundan dolayı, Hristiyanlık akaidine göre insanlar hayata sıfırdan başlamazlar. Onların hayat defterleri ilk açılışlarında ter-temiz değildir, lekelidir. Zira, İlk Günah, her insan'ın alnında kara bir lekedir. İnsan, doğuştan kirlidir, lanetlenmiştir.

Şu hâlde: Yer-Yüzü'ne gelen her kişi, ezelde ataları Âdem ve Havva'nın işlemiş olduğu kadîm günah ile günahkâr olarak, Şeytan'ın egemenliği altında bulunan bu-dünya'ya fırlatılıp atılmışlardır. Kierkegaard'ın ifadesiyle, "kartalların yavrularını yalçın kayalardan fırlatması gibi..." Her doğan, günahkâr, kirli, suçlu,

dinsiz ve Şeytan 'in kulu olarak doğar. Bu sebeple, Hristiyan doktrininde İnsan. Din'e sonradan girer; bunun için de Din'e kabul edilmesi gerekir. İşte, bu "dine kabul edilme" töreni "Vaftiz"dir; Vaftiz, dinsiz, Şeytan'ın kulu olarak dünyaya gelmiş olan, ezelden günahkâr, ezelden suçlu ve kirli insanın, kendisine kefil olan bir ruhban aracılığı ile, 'Hristiyan Kulübü'ne kabul edilme seremonisidir.

Burada karşımıza çıkan önemli bir kavram "İnayet" (Gracia) olmaktadır. Bu ezeli kirden arınmak, bu ezeli günahattan ve suçtan kurtarmak için Tanrısal İnayet'ten başka bir çâre yoktur; inayet, esfel-i sâfilin'e indirilen insan'ı bu çukurdan çıkarmak, kurtarmak, yükseltmek ve yüceltmek için uzatılan bir kurtuluş ipidir. Lâkin, Hristiyanlık her insanı doğuştan, fıtraten, Şeytan'ın işbirlikçisi, kirli ve günahkâr kabul etmekte olduğu için, kendi imkânı ile kurtuluşa ermesini mümkün görmez: bir mutavassıt şarttır ki bu kişi olarak İsa, kurum olarak Kilise ve Ruhbanlar'dır. Üç Uknum'un ikincisi. Tanrı'nın ölümsüz, ebedî oğlu olan "Oğul İsa" bu kurtuluş ipini insanlığa uzatmış, "Göklerdeki Baba"nın indinde mü'minlerini kurtarmak için kendi vücudunu feda etmiştir. Fakat İsa'dan sonra, İnayet'in mümkün bir tek yolu kalmaktadır: Kilise! "Tanrı'nın ülkesinin gerçekleşmesi Kilise'yi oluşturur" Yâni, İnayet. Tanrı ve Kul arasında vuku' bulabilecek bir süreç değildir; mutlaka ve behemehal, Kilise'nin, yâni Ruhbanlar'ın aracılığı ve onayı şarttır: Kilise'ye bağlanmadan, Kilise'nin onayı alınmadan bir tek kişi dahi Din'e giremeyeceği gibi, Kilise'nin Din'den çıkmasını uygun gördüğü kişi de Din'de kalamaz. Böylece, Kişi'nin Tanrı ile olan bağlantısı, Din sahibi olması, bir ucunda Vaftiz diğer ucunda Afaroz bulunan iki ucu kapalı bir intervalde sıkışmış bulunmaktadır ve O'nun tek necat limanı da Kilise olmaktadır.

Bu noktada, İnayet ve/ya Hidâyet gibi mefhumların İslâmî terminolojideki muâdilleri ile olan benzerliğinin sâdece nominal bir benzerlik olduğuna dikkat edilmesi gerekmektedir. İslâm, her doğan insanı temiz ve İslâm Fıtrati üzere doğmuş, yâni doğuştan Müslüman kabul ettiği gibi kendilerine Resul gönderilmeyenleri de mes'ul tutmamaktadır; yâni İslâm'da her dünyaya gelen, başka hiçbir işleme lüzum kalmadan, İslâm dininin bir üyesi olarak "Defter-i Uşşâk"a kaydedilir; buna karşılık Hristiyanlık, her doğan insanı Hristiyan (yâni kendi itikadlarıncâ, "mümin") değil, dinsiz olarak kabul etmektedir. Keza, Hidâyet İslâm'da sâdece Allah'a mahsus ve O'nun tekelinde olduğu hâlde, Hristiyanlık Hidâyet'i, Tanrı irâdesinin Yer-Yüzü'ndeki temsilcisi olan Kilise'ye vermiştir.

İnayet doktrininin en ilgi çekici yanlarından birisi de şudur: Tanrı insanları önce düşük olarak Yer-Yüzü'ne göndermekte ve sonra da onları, bütün ömürleri boyunca bu düşüklüğün izâlesi için çırpınmak zorunda bırakmaktadır. Buradan, "Tanrının insan-oğlu ile niçin bu kadar uğraştığı" gibi sinsi bir soru da türetilebilir ki bunun cevabı, ancak, âdil olmayan bir Tanrı'nın, bir nevi' bir kan dâvası güttüğü, Âdem ile Havva'nın kinini tuttuğu olabilir. Halbuki adaletsizlik, bizâtihi "tanrı" kavramı ile uyuzmaz.

Bu noktada "Bir cennetliğe karşılık yüz bin cehennemlik varsa, Şeytan üstün çıkmıştır, hem de oğlunu ölüme gönder-

meksizin/.../Hristiyanların Tanrısı, keyfine pek çok, çocuklarına pek az düşkün bir babadır" diyen Diderot'nun şu değerlendirmesi haksız sayılabilir mi:

"Eğer Hristiyan dini doğal dine üstün olsaydı, bizi tanrının ve insanın özü konusunda aydınlatırdı da böyle karanlık içinde kalmazdık. Oysa Hristiyanlık, aydınlatacak yerde, güçlüğü ve karanlığa yol açıyor. Bir doğacıya sorulsa: "İnsan niçin bu dünyada acı çekiyor?" " O, "bilmiyorum", diye cevap verecektir. Aynı soru Hristiyana sorulsa, bunu bir bilmeceyle ya da saçmalıklarla cevaplandıracaktır. Bu iki cevaptan hangisi, bilgisizlik mi yoksa sır mı daha iyidir? Aslında, ikisi de birdir bu cevapların. İnsan niçin dünyada acı çekiyor? Hristiyan "Bu bir sırdır" diyor. Doğacı, o da "Bu bir sırdır" diyor. Görüyorsunuz ki Hristiyanın cevabı, sonunda doğacıninkiyle aynı kapıya çıkıyor. Eğer Hristiyan: "Ataları günah işlediği için insanoğlu acı çekiyor dese, bu kez siz diretirsiniz: "Atalarının ahmaklığından ona ne?" Hristiyan gene "Bilmiyorum! der. Bu bir sırdır. " Bunun üzerine ona. "Güzel ama, dersiniz, niçin daha önce benim gibi konuşmadınız? Demek ki, insanoğlu dünyada hak etmeden acı çekiyor ve bunun sebebi bir sırdır!"

Diderot haklı; bu teoloji, hem âciz, hem gayr-i âdil bir Tanrı itikadı üzerine bina edilmiş, ürpertici bir "obscure" ve "occult" din sunmaktadır.

İşte, Korku'nun asıl beslendiği damar budur: Karanlık ve Bilinmezlik.

Bütün bunların bir sonucu olarak, Hristiyan Batı kültüründe karanlığın, bilinmezliğin, kötülüğün mücessem hâli demek olan bir "anti-tanrı" formundaki Şeytan, olağan-üstü bir önem kazanmıştır, Tabiat, Arz, Şeytan tarafından zaptedilmiş bulunan ve onun mülk ve tasarrufuna geçmiş olan, tel'in edilmiş bir varlıktır ve bu yüzden, "Kutsal Kilise'nin temizlemeye muvaffak olabildiği pek müstesna ruhlar ve yerler dışında hemen-hemen her ruh ve Arz üzerindeki ve her yer, Şeytan'ın ya aktüel olarak hâkimiyeti tahtındadır veya potansiyel olarak tehdidi tahtında. Bu sebeplerdir ki, pek müstesna "kurtarılmış bölgeler" dışındaki her mekânda İblis ve avânesi cirit atmaktadır.

İblis; karanlıklar dünyasının prensi "Lucifer"dir ve binâenaleyh, O'nun hüküm-fermâ olduğu bir kültür havzasında, O'nun şânına yakışır san'at eserleri üretilmesini tabii karşılamak icap etmektedir. Nitekim, bu meyanda kısaca belirtmekte fayda görmekteyim ki; Korku'nun Batı kültüründeki bu ehemmiyetinin çok bariz bir şekilde görüldüğü yerlerden birisi de Gotik san'attır. Ortaçağlar boyunca birçok dinî mimarîde, müzik, resim, heykel gibi fonetik ve plastik san'at alanlarında hâkim bir unsur hâline gelen Gotik kültürü, ürpertici, kasvetli, soğuk ve karanlık bir ortam yaratmaktadır.